

za šalo ujel v aparat družino in limuzino trgovca in mehanika Justina Gustinčiča. Bolj zares pa se je dala upodobiti skupina z birmancem, ki so ga po mestnih ulicah popeljali v zaprti kočiji z dvema belcema.

Najbrž v Mariboru ni bilo fotografa-amaterja, ki ga vsaj enkrat ne bi zamikal pogled z mostu na splavarje v Pristanu. Dragu Simončiču se je posrečilo nekaj prav značilnih posnetkov s splavarsko motiviko. Pri tem mu je prav gotovo šlo bolj za slikovitost in preizkušnjo lastne spretnosti kot za dokumentarno pričevanje. Danes, ko splavarjev že davno ni več, pa so njegove slike dragocene tudi s te plati.

Dragoceni so pravzaprav vsi stari posnetki, tisti, ki so zabeležili velika dogajanja, in oni z obrobja. Dogodek za Maribor je bil, ko je domače gasilsko društvo praznovalo svoj jubilej in so gasilci na Glavnem trgu, kjer drugod neki, če ne tam, pokazali svoje znanje na sloviti Magirusovi lestvi. Dogodek je bil leta 1930 na priliko tudi dan, ko je mariborski pehotni polk, kakor drugi polki v stari drža-

vi, pričakal novo polkovno zastavo. Kdo si je takrat mislil, da jo bo že čez enajst let po-teptal nemški okupator!

Tudi ob posnetku, ki ga je leta 1940 napravil moj sošolec Dušan Lušin, nas navdajajo podobni spomini. Vojaki korakajo v polni bojni opremi, toda podoba bojevitosti je varljiva; čez dobrega pol leta se je razblinila v nič. Odtod naprej nas spremljajo fotografije Maribora s potujčenim obrazom in podobe njegovih ljudi, ki jih je vojna raztepla na vse konce sveta.

Naj mozaiku manj znanih mariborskih fotografij primaknem še eno iz prvih dni naše svobode, ki pa je dobro znana: Tito v Mariboru v maju 1945. Nekdanji politični jetnik mariborske kaznilnice — maršal Jugoslavije sprejema raport poveljnika enot jugoslovanske armade na Glavnem trgu. Zgodovinski posnetek, narejen na severnem koncu osvobodene domovine, je kot mejnik na dolgi poti revolucije in borbe, mejnik pa tudi na mariborski poti v novi čas.

GLASBENO ŽIVLJENJE V MARIBORU

MANICA ŠPENDAL

Nagnjenje k prijetni zabavi in tudi h glasbi opažamo pri mariborskem prebivalstvu že zgodaj, saj zasledimo glasbeno udejstvovanje posameznikov že v prejšnjih stoletjih. Viri poročajo, da so v Mariboru delovali poklicni glasbeni mojstri (Musikmeister) že v 17. in 18. stoletju, ki so s svojimi pomočniki igrali na raznih prireditvah in veselicah. Zadnji tak glasbeni mojster je umrl leta 1841. Tudi mariborski plemiči so bili naklonjeni glasbi: grofje Kiessli, lastniki mariborskega gradu v 17. stoletju, so imeli v službi domače kapelnike, med katerimi je bil tudi neki Božič (Woschitsch).¹ Meščani so imeli svojo gardno godbo, katere začetki segajo v dobo okoli leta 1848, ki pa je prenehala leto pozneje ob razpustitvi meščanske garde. Nadalje so leta 1863 železničarji ustanovili svojo godbo (predhodnica poznejšega društva »Drava«); tudi vojaške godbe so obstajale že v prvi polovici 19. stoletja.

Leta 1825 je Anton Tremmel, učitelj na dekliški normalki, ustanovil Glasbeno društvo (Musikverein), ki je gojilo posvetno in cerkveno glasbo. Društvo je organiziralo tudi

glasbeno šolo. Z rednim delom je začelo Glasbeno društvo kakor tudi šola šele leta 1841. Razlog za ustanovitev šole je bila vzgoja reproduktivnih kadrov za zbor in orkester društva in je tako učni načrt vseboval poleg petja predvsem pouk instrumentov, ki so prišli v poštev za sestavo orkestra, v začetku verjetno samo godala. Poučevali so učitelji »Musikmeister« (glasbeni mojstri): Carl Martini, Johann Joch, Wenzel Gruss in Johann Wlasak. Direktor je bil grof Brandis, kapelnik Andreas Nagy in tajnik Johann Wisiak. Pouk je bil vsak dan v prostorih gimnazije in normalke. Šolsko leto je trajalo deset mesecev. Društvo je štelo okoli 149 članov, šola pa je obiskovalo okoli 160 učencev. Aktivni člani so morali nastopati na sklepnih šolskih prireditvah.²

Pred Glasbenim društvom je v Mariboru delovalo Kazinsko društvo (Casinoverein), ustanovljeno 1823, ki je bilo družbena domena privilegiranih mariborskih Nemcev in je v svoji začetni dobi tudi organiziralo glasbene prireditve. Leta 1846 (29. novembra) je Tremmel osnoval — v okviru Glasbenega

društva — Mariborsko moško pevsko društvo (Marburger Männergesangverein) in bil prvo leto njegov predstojnik, do svoje smrti (1849) pa tudi »protektor« omenjenega društva. Moško pevsko društvo je na začetku štel 20 izvajajočih in 150 podpornih članov in je prirejalo sprva zabavne prireditve in veselice, pozneje pa tudi koncerte in razna gostovanja. Na sporedih koncertov so bile posvetne in cerkvene skladbe. V začetku je društvo šolalo svoje kadre na glasbeni šoli Glasbenega društva, leta 1863 pa je ustanovilo lastno pevsko šolo za člane in leta 1872, ko so organizirali še ženski zbor (na začetku je štel 42 pevk), pa še pevsko šolo za članice. Na obeh šolah je poučeval daljši čas prvi zborovodja Franz Neckheim.³ Moško pevsko društvo prvotno še ni kazalo odkritih znamenj narodnostnega nasprotja in je imelo, kot omenjeno, predvsem družabni značaj. Zato so bili med njegovimi aktivnimi in podpornimi člani tudi kateri slovenski rodoljubi, kot na primer Janez Miklošič, Matija Prelog in Janko Serbec.

Ko so se po Metternichovem padcu leta 1848 politične razmere tudi za mariborske Slovence nekoliko izboljšale, se je pri njih naglo prebujala narodnostna zavest. Začeli so prirejati družabne večere z govori, gledališkimi nastopi in zborovskim petjem. Na začetno slovensko glasbeno udejstvovanje v Mariboru so spodbudno vplivale glasbene prireditve v Gradcu, ki jih je v letih 1850/51 z vseučiliškimi študenti vodil Benjamin Ipavec. Prve poizkuse slovenskega kulturnega udejstvovanja je zatrl Bachov absolutizem (1851). Skušal je uničiti vse slovenske kulturne dosežke. Ker so prepovedali društva političnega značaja, se je omejilo slovensko kulturno udejstvovanje na manjše družabne kroge, v katerih so prepevali zdravice in domoljubne pesmi. Z uvedbo slovenskega jezika na gimnaziji se je narodnostna zavest med slovenskimi dijaki naglo širila in gimnazija je postala glavno središče takratnega slovenskega kulturnega življenja. Nekateri dijaki višjih razredov, zlasti tisti, ki so končali nižjo gimnazijo v Varaždinu, so bili najbolj zavedni; narodnostno zavest so širili med svojimi sošolci in njihov vpliv se je kmalu čutil tudi pri šolskih prireditvah. Konec šolskega leta 1854/55 je bila na sporedu proslava slovenska deklamacija konec leta 1856/57 pa so dijaki peli že tudi slovensko pesem. Prvi javni nastop slovenske pesmi je bil konec leta 1857/58, ko je gimnazija proslavila stoletnico svojega obstoja v Viteški dvorani grofa Brandiša, v mariborskem gradu.⁴ na sporedu sta bi-

li poleg nemških pesmi še Zvonikarjeva Blaža Potočnika in hrvaška budnica. S tem prvim nastopom slovenske pesmi je bila ustvarjena osnova za nadaljnji razvoj slovenskega zborovskega petja v Mariboru, pri čemer sta imela največ zaslug ravnatelj gimnazije Adolf Lang in zborovodja, učitelj Janez Miklošič, brat slavista Frana Miklošiča.

Velik pomen za razvoj slovenske glasbe v Mariboru je imela premestitev lavantinske škofije, katere predstavnik je bil Anton Martin Slomšek, v Maribor (1859). Slomšek je bil velik ljubitelj petja in ga je pospeševal v cerkvi in šoli.

Resno sistematsko delo na kulturnem in glasbenem področju je začelo z ustavnim letom 1861, ko so 17. julija v Mariboru ustanovili slovansko čitalnico. Bila je do prve svetovne središče slovenske kulturne dejavnosti. Članov čitalnice je bilo v začetku premalo, da bi lahko sestavili pevski zbor. J. Miklošič je zato organiziral le majhen pevski zbor s slovenskimi gimnazijci. Kmalu so se temu zboru pridružili še bogoslovci in češki inženirji ter uslužbenci, ki so bili takrat zaposleni v Mariboru pri gradnji koroške železnice, ter znani vokalni kvartet učitelja Mihaela Vučnika iz Fram. Začetne težave sta pomagala premagovati tudi Benjamin in Gustav Ipavec, ki sta prihajala k pevske vaje in večjim prireditvam iz Gradca. Tako okrepljen zbor je štel okoli 40 glasov, in sicer samo moških, ker za sestavo mešanega zbora še ni bilo pogojev.

Prve čitalniške prireditve so bile podobne češkim besedam: »Začetek besede je bil pevski zbor, potem je sledila beseda v ožjem pomenu, namreč govor o kakemkoli večji del znanstvenem predmetu, temu se je družil kaki samospev, tudi četverospev. Nato je sledila deklamacija in konec oficialne besede je napravil spet pevski zbor. Dovršeni besedi je sledila živahna občna zabava, napitnice in veselo razgovarjanje in prepevanje.«⁵ Prirejali so velike in male besede. Zadnje so bile namenjene predvsem domačim članom in so jih prirejali vsakih 14 dni ali pozimi tudi vsak teden v društvenih prostorih.⁶ Pogosto so bile posvečene spominu kake pomembne slovenske osebnosti, kot na primer Prešernu, Vodniku, Slomšku idr. Velike besede, ki so večkrat prekoračile okvir običajne čitalniške prireditve in se razvile v veličasne slovenske narodne manifestacije, pa so bile v poletnem času. Za prireditveni prostor so si pri teh izbrali večjo gostilniško dvorano.⁷ Medtem ko so pri malih besedah nastopali le domači pevci, so pritegnili k velikim tudi pevce iz

okolice, na primer iz Ptuja, Frama, Slovenske Bistrice in Jarenine. Tako je štel pevski zbor včasih do 60 pevcev, medtem ko jih je pri malih nastopalo največ okrog 40. Sporedi so vsebovali poleg slovenskih tudi češke pesmi ter srbske in hrvaške budnice (V. Lisinski, F. Kuhač, D. Jenko). Izmed slovenskih skladb so bile na začetku na sporedu G. in B. Ipavčeve, M. Vilharjeve, K. Maškove, J. Fleišmanove, pozneje tudi A. Nedvedove, A. Foersterjeve in F. Gerbičeve pesmi ter pesmi skladateljev lokalnega pomena: Janeza Miklošiča, Gregorja Tribnika in Dragotina Ferdinanda Ripšla.

Dober mesec po ustanovitvi Slovanske čitalnice (23. avgusta 1861) je obiskal mariborske Slovence Lovro Toman. Ob tej priložnosti je »izpregovoril znamenite besede, s katerimi je simbolično raztolmačil ime mesta Maribora in dal mariborskim Slovencem naravnost program. Rekel je: »Gospodje! Mar nam mora biti za pravice naroda, toda potreben je še bor za nje. Glejte geslo Vaših trudov v imenu Vašega prijaznega mesteca.«⁸ Njegov prihod je počastil tudi čitalniški pevski zbor pod vodstvom J. Miklošiča. Toman je mariborskim pevcem obljubil primerno pesnitev z geslom »v imenu Vašega prijaznega mesteca.«⁹ Kmalu nato je res »prelil« misel, ki jo je bil izrekel ob svojem obisku mariborske čitalnice, v verze. Zadnjo od treh kitic pesnitve, ki se glasi: »zato priseže vsak al' mlad al' star, da mu za srečo roda zmir je mar, zato si voli rodoljubov zbor, za mesto svoje Mar i bor!«, si je čitalnica izbrala za svoje geslo. Takoj po prejemu penitve je čitalniški odbor pozval slovenske skladatelje, da jo uglasbijo. Pozivu so se odzvali J. Miklošič, organist Peregrin Manich, B. Ipavec ter učitelj Jožef Zemljč (Josef Semlitsch). V tej »tekmi« je zmagala Miklošičeva skladba, ki sicer nima večje umetniške vrednosti, a je bila izrana zaradi tega, »ker je« — kot se je izrazil v svojem govoru Ivan Majciger — »po svoji priprosti lepoti najbolj ugajala našim takratnim pevskim razmeram.«¹⁰ Izvedena je bila prvič na prvi veliki besedi leta 1862 (3. avgusta). Največja čitalniška prireditev v prvem obdobju je bila 3. avgusta 1863, ko so mariborski Slovenci praznovali tisočletnico prihoda Cirila in Metoda na Moravsko. Udeležilo se je okoli 6000 ljudi.¹¹

Z letom 1868 je nagel razvoj slovenskega zborovskega udejstvovanja v Mariboru začel pojemati. Leta 1871 je čitalniški pevski zbor prenehal delovati. Drugo desetletje glasbenega delovanja v okviru čitalnice kaže povsem drugačno podobo nasproti velikemu razmahu

v prvih letih. Vzroki, da je dejavnost v okviru čitalnice propadala, so bili v sprememljenih političnih in nacionalnih odnosih med mariborskimi Nemci in Slovenci po letu 1870. Glavni vzrok je bil naraščajoči nemški pritisk, ki je postal občuten zlasti po nemško-francoski vojni. Maribor z okolico ga je najbolj občutil, saj je nekaj časa preprečeval vsak večji slovenski kulturni podvig. Tudi glasbeno življenje se je razvijalo v nemški narodnostni smeri. Primanjkovalo je slovenskih učiteljev. Le J. Miklošič je z dijaškim pevskim zborom nastopal v Mariboru in okolici. Pa tudi v okviru šolskih prireditev in pri mašah je vselej vstavil v spored kako slovensko pesem in s tem pripomogel, da le-ta tudi v času najhujšega slovenskega kulturnega zatiranja ni povsem zamrla.

Konec leta 1881 so mariborski nemški glasbeniki in ljubitelji glasbe ustanovili Filharmonično društvo (Philharmonischer Verein), ki je s svojim orkestrom, moškim in mešanim zborom prirejalo koncerte. Člani društva so takoj organizirali tudi glasbeno šolo prvenstveno namenjeno vzgoji reproduktivnega kadra. Najprej je imela le pevski in violinski oddelek, na obeh pa je bil pouk po tri ure tedensko. Petje in violino je poučeval učitelj petja na učiteljski in stolni koralist August Satter. Društvo je marca 1882 ustanovilo še pevsko šolo za deklice in pozneje tudi za dečke: poleg petja so na njih poučevali tudi pihala in šele pozneje klavir. Dokler je bil glavni smoter društva vsaj na videz samo vzgoja reproduktivnega kadra, so pri njem sodelovali tudi nekateri Slovenci in Čehi, med njimi čitalniški zborovodja Gabrijel Majcen — kot violinist v orkestru in učitelj na glasbeni šoli ter kapelnik in organist, Čeh Henrik Korel iz Chrudima, ki je bil celo prvi direktor društva (od ustanovitve do leta 1885). Tudi slovenski gimnazijski dijaki in učiteljsčniki so večkrat prostovoljno sodelovali v zboru. Ko so Nemci začeli društvo izrabljati za dosego svojih germanizatorskih ciljev, so Slovenci prestopali v čitalnico in po letu 1910 tudi v novo ustanovljeno Glasbeno društvo. H. Korel pa je leta 1886 osnoval privatno glasbeno šolo »Učilišče za petje in godbo,« ki je imela svoje prostore na križišču današnje Šlandrove in Partizanske ulice. Med poznejšimi uglednejšimi pedagogi na šoli Filharmoničnega društva je bil profesor violine in klavirja Alfred Klieemann. V času od leta 1900 do 1910 je šolo obiskovalo okoli 300 učencev. Po letu 1914 je število naglo padalo in leta 1918 je šola zaradi pomanjkanja učnih moči in premajhnega števila vpi-

sanih kandidatov prenehala delovati. Njeno dediščino: inventar, prostore in arhiv (v tretjem nadstropju poslopja Union), je prevzela Glasbena matica. Mariborski Slovenci v 19. stoletju niso imeli glasbenih šol. Pred ustanovitvijo čitalnice so bili nekateri Slovenci člani nemških društev, posebno Moškega pevskega društva. Prvi poizkusi sistematičnega glasbenega pouka so se začeli šele leta 1909, ko so čitalnico razdelili na več oddelkov, med drugimi je deloval tudi pevski, pri katerem so organizirali pevske šole za otroke in šolo za pevce začetnike. Prvo je vodila Antonija Štupca — poznejša ravnateljica meščanske šole — drugo pa Hinko Druzovič. Leta 1918 je Druzovič osnoval samostojno pevsko šolo ki se je po njem imenovala »Prof. H. Druzovičeva zasebna pevska šola ter zajedno pripravljavnica za godbeni pouk«. Prostore je imela na učiteljskišču. Po dveletnem obstoju so šolo združili z glasbeno šolo Glasbene matice.

Leta 1882 so Slovenci ustanovili Slovensko društvo za Štajersko z namenom »razširjati med slovenskim ljudstvom politično in gospodarsko izobraževanje, vzbujati narodno zavest, braniti politične in državljanske pravice slovenskega naroda«. ¹² Ustanavljali so gospodarska društva, posojilnice in splošno drujabno življenje se je vsestransko obnovilo. S tem je tudi za slovensko glasbo nastopilo novo razvojno obdobje. Najprej je bilo treba obnoviti pevska društva na Spodnjem Štajerskem. Prvo pevsko združenje, imenovano Slovensko pevsko društvo, so ustanovili leta 1884 v Ptuj. Namen društva je bil »Slovence iz narodnega spanja prebuditi, za narodno reč vnemati, iz tujih taborov pozivati in jih zbrati okoli narodnega praprora, narodnjake in narodnjakinje navduševati, prvoboritelje tolažiti, nasprotnike krotiti. Društvo je poklicano, slovensko petje na Slovenskem urediti in organizirati«. ¹³ Svoj prvi koncert je imelo Slovensko pevsko društvo v Mariboru, kar je spodbudno vplivalo tudi na mariborske glasbenike in še isto leto je uspelo učitelju Gabrijelu Majcnu ustanoviti pevski zbor v Mariboru. Pri njem so prvič sodelovale tudi pevke. To je bil prvi slovenski mešani zbor v Mariboru, ki je šel na začetku le 16 do 20 glasov, a je z uspehom nastopal na prireditvah. Te so imele najprej še pretežno družabni pomen, s časoma pa so dobile značaj koncertov in s tem umetniški pomen. V prvem obdobju so poleg Gabrijela Majcna (1884 do 1889) vodili zbor še: Jožef Žizek (1889—1896), pravnik Mihael Nerat (1892—1898). Leta 1893 je osnoval Nerat tudi čitalniški tamburaški zbor. Krajšo dobo (1894) je vodil mešani zbor

zdravnik H. Korel. Poleg zborovskih skladb so bili na sporedih čitalniških prireditvah še samospeli ter tu in tam tudi solistične instrumentalne skladbe, ki so jih izvajali večidel češki ljubitelji glasbe. Med domačimi solisti sta nastopali učiteljici Antonija in Marija Štupica, nadalje zdravnik Bela Stuhec in profesor na učiteljskišču Janko Bezjak iz Ptuja. Koncerti so bili kot nekdanj besede — posvečeni spominu velikih slovenskih mož: Vodniku, Prešernu, Slomšku, Gregorčiču itd. Najpomembnejša glasbena dogodka v prvem obdobju sta bila dva koncerta slovenskega pevskega društva ob njegovih dveh občnih zborih v Mariboru — s sodelovanjem pomembnejših slovenskih pevskih zborov, med njimi tudi ljubljanskega in mariborskega čitalniškega zbora ter ljubljanskega pevskega društva Slavec (1890 in 1893). Obe prireditvi sta bili v takratnem največjem prostoru v Mariboru, na vrtu Gambrinove dvorane. Kot zborovodji sta sodelovala tudi Anton Foerster (na prvem) in Fran Gerbič (na drugem).

Leta 1899 je mariborska posojilnica dogradila Narodni dom, v katerega se je vselila čitalnica in ki je s tem postal središče slovenskega družabnega življenja do prve svetovne vojne. Vodstvo čitalniškega zbora je prevzel Emerik Beran, po poreklu Čeh iz Brna, skladatelj in profesor glasbe na Državnem moškem učiteljskišču. V sporede čitalniških prireditvah je Beran uvrščal predvsem ljudske pesmi: poleg slovenskih tudi druge slovanske pesmi, zlasti češke in ruske. Ljudske pesmi so se dotlej premalo cenile in so bile le redkokdaj na sporedih. Na njegovo pobudo je čitalniški odbor vabil pevske ansamble in posamezne češke in ruske umetnike. Tako je na primer leta 1903 in 1908 gostoval v Mariboru takratni najslavnejši ruski zbor pod vodstvom Nadine in Dimitrija Slavjanskega z ruskimi in češkimi ljudskimi pesmimi. ¹⁴

Beran, ki je bil odličen čelist, je kot prvi uvedel v Mariboru komorne koncerte. V sezoni 1903/04 je priredil dva komorna večera, vendar mariborska publika takrat še ni imela dovolj smisla za to vrsto glasbene umetnosti in je ostalo le pri prvih dveh koncertih. ¹⁵

Poleg Berana so v zadnjem obdobju vodili čitalniški zbor še: duhovnik in pisatelj Alojz Čizek (1900—1906), sodni svetnik Ivan Zemljič (1905—1908), nekaj časa učitelj Srečko Stegnar in Hinko Druzovič, profesor glasbe na Državnem moškem učiteljskišču in petja na gimnaziji ter zadnji čitalniški zborovodja (1909—1914).

Ob prizadevanju vodilnih mariborskih slovenskih glasbenikov, da bi dvignili raven čitalniških prireditev, je postala potreba po samostojnem instrumentalnem združenju vedno bolj pereča, saj so morali vselej najemati tuje godbenike, največkrat vojaške. Že leta 1901 so ustanovili — v okviru Trgovskega društva — trgovec V. Berdajs, Čeh F. Bureš in Učitelj S. Stegnar godbeni klub, ki pa je prirejal le koncerte lažje vrste glasbe, zaradi česar ni prišel v poštev pri resnih prireditvah. V okviru omenjenega kluba so češki in slovenski ljubitelji glasbe najprej organizirali godalni orkester, ki so ga pri večjih prireditvah pomnožili s člani železničarske godbe. Leta 1910 so ustanovili Glasbeno društvo; to je poslej kot stalni instrumentalni korpus s čitalniškim pevskim zborom prirejalo samostojne glasbene večere. Mesto dirigenta je prevzel češki vojaški kapelnik Ivan Koudelka. Koncerti so bili v Narodnem domu, po gledaliških predstavah, pa tudi v okviru čitalniških prireditev. Izvajali so dela predvsem iz slovanske in tudi druge svetovne operne ter simfonične literature, zlasti razne predigre in odlomke iz znanih oper ali posamezne stavke iz simfonij. Izmed solistov so nastopali: Mila Družovičeva (sopran), Mira Devova (sopran), notar Ivan Ašič (tenor) in učitelj Beno Sarajnik (violina) kot gosta pa sopranistka Jeanette Foedransperg in pianist Anton Trost iz Ljubljane.

Največji prireditvi v zadnjem obdobju sta bili: Slavnostni koncert ob petdesetletnici čitalniškega obstoja (12. marca 1911) in koncert čitalniškega pevskega zbora in orkestra Glasbenega društva (13. aprila 1913). Zlasti pomembna je bila druga prireditev zaradi kvalitetnega orkestralnega programa, saj so ga sestavljale skladbe, ki so bile sočasno na sporedih v Ljubljani in drugih kulturnih središčih (drugi stavek iz Beethovne V. simfonije, predigra k Smetanovi operi Libuša, fantazija iz opere Jevgenij Onjegin P. I. Čajkovskega, Dvořakov Slovenski ples št. 8 in Parmov Intermezzo).¹⁶

Zadnja večja slovenska prireditev v predvojnem Mariboru je bila »Velika slavnost« v proslavo petstoletnice ustoličenja zadnjega karantanskega vojvode (18. marca 1914). Priredila so jo skupno vsa slovenska društva v Mariboru.

V razvoju slovenske glasbe v Mariboru so bila pred prvo svetovno vojno pomembna še tri društva: Cecilijansko društvo, Slovensko brašno in pevsko društvo »Maribor« in Katoliško pevsko društvo.

Po vzorcu ljubljanskega Cecilijanskega društva je hotel mariborski škof J. M. Stepišnik še isto leto (1877) ustanoviti enako društvo tudi v Mariboru. Toda cerkveno petje v Mariboru takrat še ni bilo na taki razvojni stopnji kot v Ljubljani in zato ni bilo mogoče uspešno uveljaviti cecilijanskega gibanja. Predvsem je primanjkovalo sposobnih organistov in v nekaterih cerkvah lavantinske škofije sploh niso gojili cerkvenega petja. Cecilijansko društvo je ustanovil šele deset let pozneje (1887) Avgust Kukovič.¹⁷

Ker se je društveno delovanje raztezalo na vse kraje lavantinske škofije, je bil jezik v društvu slovenski in nemški in so v njem sodelovali pevci obeh narodnosti. V cerkveni zbor v stolnici, so bili vključeni nekateri člani čitalnice in nemškega Filharmoničnega društva, vodstvo pa je bilo ves čas v rokah Slovencev. Leta 1888 je Cecilijansko društvo organiziralo pevsko šolo, ki pa je zaradi pomanjkanja sposobnih učnih kadrov že mesec po ustanovitvi prenehala. Nepričakovan razmah je imela cerkvena glasba v stolnici leta 1891, ko je nastopil službo stolnega kapelnika takratni tajnik društva Ludvik Hudovernik. Z veliko vztrajnostjo je dosegel, da je cecilijanski zbor postal najboljši med takratnimi pevkimi zbori: štel je okoli 60 dobrih pevcev. Hudovernik je obnovil pevsko šolo in tudi sam na njej poučeval. Prirejal je s svojim zborom koncerte tudi v Kazinski in Viteški dvorani. Na njih so izvajali oratorije, kantate in razne druge cerkvene pa tudi posvetne skladbe. Po Hudovernikovi smrti (1901) je prevzel službo stolnega kapelnika Franc Trop, ki je nadaljeval Hudovernikovo delo posebno v organizacijskem pogledu. Uvedel je v stolnici ponovno koralno petje, nadaljeval je s pevsko šolo in organiziral v letih 1904, 1907 in 1909 poučne tečaje za organiste, glasbene učitelje, zborovodje in prijetelje cerkvene glasbe. Poleg Tropa sta poučevala na teh tečajih tudi H. Družovič in ravnatelj orglarske šole v Celju K. Bervar. Trop je tudi prirejal cerkvene koncerte, na katerih so izvajali med drugim dela Palestrine, Bacha, Brucha in Regerja. Pri koncertih je sodelovalo okoli 100 pevcev in 30 instrumentalistov. Cerkevna instrumentalna glasba je bila na visoki izvajalski stopnji tudi v času službovanja stolnega kapelnika Jožefa Trafenika (1913). Bil je odličen interpret zahtevnejših skladb pri pontifikalnih mašah in cerkvenih koncertih v stolnici. Pri izvedbi instrumentalnih del so sodelovali člani nemškega Filharmoničnega društva in od leta 1910 člani Glasbenega društva.

Slovensko bralno in pevsko društvo »Maribor«, prvotno imenovano Delavsko bralno in pevsko društvo v Mariboru, je ustanovil leta 1894 železničar Štefan Skrbinšek. Namen društva je bil »gojiti slovenski jezik v medsebojnem občevanju, gojiti slovensko umetno petje, pospeševati vsestransko izomiko delavskega stanu in končno utrditi in ohraniti narodno zavednost v delavcih slovenskega rodu. Naloga, katero si stavi društvo, ni samo velikega pomena za izobrazbo delavskega stanu, ampak je tudi jako važna za razvoj slovenskega življa v Mariboru.«¹⁸ Šele po triletnem obstoju društva je Skrbinšek ustanovil mešan zbor, ki je v začetku štel okoli 40 članov. Pred ustanovitvijo zbora je pri društvenih prireditvah sodeloval čitalniški pevski zbor, sporedi pa so bili podobni začetnim čitalniškim besedam: obsegali so govore, deklamacije, zborovske skladbe, četverospesve in gledališke igre. Zbor sta poleg Skrbinška vodila tudi čitalniška zborovodja S. Stegnar in M. Nerat. Prireditve društva so bile po letu 1899 v prostorih čitalnice, v Narodnem domu. Člani društva so sodelovali pri vseh večjih skupnih manifestacijah slovenskih društev v Mariboru. Pevski zbor je obstajal le do leta 1906, od takrat dalje pa je društvo prirejalo le gledališke predstave.¹⁹

Prav tako kot Slovensko bralno in pevsko društvo »Maribor«, je imelo tudi Katoliško delavsko društvo (Katholischer Arbeiterverein), ustanovljeno 1895, delavsko izobraževalni značaj, le da so bili člani pri prvem samo Slovenci, pri drugem pa tudi Nemci. Sprva je društvo prirejalo le gledališke igre, šele leta 1907 je vodja Ivan Markošek ustanovil mešani pevski zbor, ki je štel okoli 30 pevcev. Ob večjih prireditvah so ga pomnožili s člani Cecilijanskega pevskega društva. Markošek je vodil zbor do leta 1912, za njim ga je prevzel Ivan Bogovič. Društvo je imelo predstave sprva v gostilni Šramel (kjer je imela svoje prve prostore čitalnica), pozneje pa v Splanarski ulici št. 3. Osrednje točke prireditev so bili »igrokazi s petjem« ljudske igre, ki so za glasbene vložke uporabljale ljudske pesmi in pesmi raznih nemških in slovenskih skladateljev. Z začetkom prve svetovne vojne je Katoliško delavsko društvo — kakor tudi vsa druga slovenska društva — prenehalo delovati.

Po prvi vojni je general Rudolf Maister najprej organiziral »Vojno godbo za Spodnji Štajer«, ki je prvič nastopila 14. in 15. decembra 1918 pod vodstvom kapelnika Ferda Herzoga. Razen na promenadnih in ljudskih koncertih v Narodnem domu je vojaška godba

koncertirala še na Koroškem ter nastopila na dveh simfoničnih koncertih v Ljubljani in v Zagrebu. Svoj prvi simfonični koncert v Mariboru je organizirala 24. marca 1919 v Unionski dvorani (takrat Götzovi dvorani). Na sporedu so bila dela Dvořáka, Smetane in Čajkovskega. Še isto leto (1919) je ustanovil skladatelj, zborovodja in sodni svetnik Oskar Dev pevski zbor, ki je imel prvi samostojni koncert — s sodelovanjem vojaške godbe — v Unionski dvorani 21. junija 1919. Isto leto je Dev po vzoru ljubljanske Glasbene matice osnoval tako glasbeno društvo tudi v Mariboru. Do druge svetovne vojne je Glasbena matica pomenila osrednje mariborsko glasbeno združenje, Ustanovni občni zbor je imela 5. septembra 1919, njen prvi predsednik pa je bil Rudolf Ravnik. Glasbena matica je prevzela inventar nemškega Filharmoničnega društva ter se naselila v tretjem nadstropju poslopja Union. Prvotni moški zbor je Dev kmalu razširil v mešani zbor, vendar je zaradi nesoglasij vodstvo zbora kmalu opustil ter ustanovil »Devov kvartet«, (pozneje pa še razširil v oktet), ki je deloval do leta 1931. Zaradi potreb po kadru je Glasbena matica 1. oktobra 1919 organizirala glasbeno šolo, katere prvi ravnatelj je bil (do 24. marca 1926) Čeh Fran Topič. Leta 1920 je Topič ustanovil orkester Glasbene matice, leta 1922 pa je prevzel tudi vodstvo pevskega zbora. Topič je organiziral prve večje vokalno instrumentalne koncerte: v sporede je uvrščal predvsem dela iz slovenske in slovanske literature. Z zborom je redno nastopal tudi v Ljubljani, Celju, Ptuj, idr.; leta 1925 je priredil uspešno turnejo še v Beograd, Osijek in Novi Sad. V Mariboru je med drugim izvajal z zborom in orkestrom Glasbene matice leta 1924 kantato V pepelnici noči H. Sattnerja in leta 1925 — ob proslavi pet letnice zbora Dvořákovega Mrtvaškega ženina. Topič je na šoli Glasbene matice poučeval violino, klavir in solopetje ter vodil mladinski orkester. Poleg njega so poučevali na šoli še nekateri češki pedagogi, kot violinist Jan Šlais — poznejši profesor na ljubljanskem konservatoriju oziroma po letu 1939 na akademiji za glasbo; nadalje R. Dylová, K. Hladký in O. Horlak (klavir). Pomožni učitelji pa so bili: J. Hegedušič (violina in klavir), F. Serajnik (violina), E. Beran (violončelo) in H. Družovič (teorija in mladinsko petje). Ob sklepu prvega leta je bilo na šoli vpisanih okoli 194 učencev članov pa je bilo 800. Decembra 1925 je prevzel vodstvo zbora in orkestra Glasbene matice Josip Hladek — Bohinjski ter leta 1926 postal tudi ravnatelj

glasbene šole. Tudi v času njegovega vodstva zbor in orkester nastopala na številnih koncertih doma in v tujini (Avstrija, Švica).

Leta 1926 je na primer na koncertu dirigiral Haydnov oratorij *Letni časi* in leta 1927 — ob sto-letnici smrti L. van Beethovna — njegovo IX. simfonijo. V letih 1927—1929 so nastali spori med Glasbeno matico in vodstvom šole. Ravnatelj šole je do leta 1933 ostal J. Hladek — Bohinjski,²⁰ medtem ko je vodstvo zbora prevzel Vasilij Mirk (do leta 1933). Leta 1933 je postal začasni ravnatelj šole kakor tudi vodja zbora Ubald Vrabec. Stanje se je izboljšalo šele 1936, ko je prevzel — sprva začasno — pozneje pa redno (do leta 1937/38) ravnateljsko mesto šole in vodje orkestra Glasbene matice Marjan Kozina. V orkester je pritegnil vojaške godbenike in obnovil simfonične ter vokalno instrumentalne koncerte. Po Kozinovem odhodu iz Maribora je postal najprej začasni vodja in leta 1940 (do aprila 1941) ravnatelj šole Oton Bajde. Že avgusta 1940 se je morala glasbena šola preseliti iz dotakratnih prostorov (poslopje Uniona) v Kopališko ulico 11, ker ji je Sokolsko društvo odpovedalo prostore.

Leta 1941, po prihodu Nemcev v Maribor, so le-ti maja vodstvo šole zaupali sudetskemu Nemcu Hermannu Frischu, ki je že dalje časa prebival v Mariboru. Frisch je imel svojo privatno klavirsko šolo, vodil pa je tudi zbor Mariborskega moškega pevskega društva. Jeseni 1941 je začela delovati glasbena šola z imenom »Musikschule für Jugend und Volk«. Prostore je imela eno leto v Kopališki ulici 11, nato pa se je preselila v nekdanje prostore Glasbene matice, v stavbo Uniona. Zaradi nacistične idejne usmeritve so na šoli predvsem množično poučevali harmoniko, citre, frulice in mladinsko petje, poleg tega pa še druge instrumente, zlasti klavir. Učni kader so sestavljali nemški pedagogi, ki so jih pozvali iz Nemčije pa tudi nekateri domači učitelji. (Učencev je bilo od 200 do 300). Zaradi vojnih razmer je šola oktobra 1944 prenehala delovati.

Med glasbenimi društvi, ki so delovala med obema vojnama v Mariboru, je bilo tudi Železničarsko glasbeno društvo »Drava«, ki ga je ustanovil leta 1919 Jože Vokač. Člani so najprej organizirali moški zbor in leta 1922 tudi mešani zbor. Zborovodje so bili — poleg J. Vokača — še Vladimir Premrou, Karol Hladky, Viktor Schweiger in Albin Horvat. Ko je društvo leta 1919 prevzelo inventar Južnoželezniške delavniške godbe (Südbahnwerkstättenkapelle),²¹ je organiziralo tudi godbo na pihala in godalni orkester, ki ju je

vodil kapelnik Anton Skačej (1919—1927). Leta 1927 je prevzel vodstvo godbe Franjo Koudelka (do 1930), pozneje so godbo vodili še Alojz Žekar, Geza Fűke, Filip Bernard idr. Godba je štela okoli 50 članov in je prirejala samostojne promenadne koncerte in s sodelovanjem pevskega zbora tudi vokalno instrumentalne koncerte: na sporedih so bila tudi večja vokalna instrumentalna dela na primer Sattnerjeva Jefejeva prisega (leta 1926), Oljki (leta 1927) in Ob nevihti (leta 1927). Po vzoru ljubljanskega železničarskega društva »Sloga« je mariborsko društvo »Drava« leta 1933 organiziralo lastno glasbeno šolo. Poleg Železničarskega glasbenega društva »Drava« je delovalo še Glasbeno društvo železničarskih delavcev in uslužbencev, ki so ga ustanovili leta 1925. Imelo je 35-članski orkester, vodil ga je Maks Schönherr (do leta 1941) in je nastopal na zabavno glasbenih koncertih. Vzgojno društvo Katoliška omladina, ustanovljeno leta 1921, je prav tako imelo svojo godbo ter prirejalo glasbene oziroma pevske tečaje. V okviru društva so delovali: godba na pihala, godalni orkester in tamburaški ansambel. Godba je nastopala pod vodstvom kapelnikov A. Poliča in F. Germa na društvenih proslavah in prirejala samostojne koncerte tudi zunaj Maribora. Člani mariborskega telovadnega društva Sokol so leta 1922 iz članov salonskega orkesra Češkega kluba sestavili godbo na pihala in godalni orkester, ki sta pod vodstvom kapelnika Antona Šusteršiča nastopala na društvenih akademijah in drugih prireditvah. Poleg osrednjega pevskega zbora Glasbene matice in zbora Železničarskega glasbenega društva »Drava« je v času med obema vojnama delovala še vrsta zborovskih združenj, kot na primer Slovensko pevsko društvo Maribor (ustanovljeno leta 1925). Mešani zbor omenjenega društva, ki je štel 80 članov in ga je vodil Janez Gašparič, je prirejal koncerte v Mariboru, Celju in Rogaški Slatini. Pred drugo svetovno vojno je — razen omenjenih — delovalo še nekaj manjših pevskih društev, ki so imele več ali manj družabni značaj.²²

Po osvoboditvi so mariborski glasbeniki marca 1946 ustanovili Koncertno poslovalnico (kot podružnico ljubljanske Koncertne poslovalnice Slovenske filharmonije), katere organizacijsko vodstvo je prevzel Ferdo Filipič (do leta 1978). 18. marca 1946 je v Mariboru gostovala Tržaška filharmonija pod vodstvom Jakova Cipcija. Njen nastop je bila prva koncertna prireditev v organizaciji Koncertne poslovalnice. Še isto leto (1946) je postavil Anton Neffat — prvi dirigent maribor-

ske Opere po vojni — iz članov opernega orkestra filharmonični orkester. V koncertne sporede je uvrščal pretežno dela iz slovenske simfonične literature. Njegovo delo je nadaljeval Demetrij Žebre (1950—1952), nato pa Ciril Cvetko (1952—1955). 1. januarja 1952 je Mestni ljudski odbor ustanovil Mariborsko filharmonijo, s katero je bilo omogočeno prirejanje rednih simfoničnih koncertov. Cvetko je razpisal abonma s šestimi koncerti na leto. Izvajati je začel tudi večja vokalno instrumentalna dela (Verdi — Requiem, Dvořák — Mrtvaški ženin ind.). Poleg domačih so nastopali tudi tuji dirigenti in solisti.

V sezoni 1955/56 je prevzel vodstvo Mariborske filharmonije Jakov Cipci in jo vodil deset let do njene ukinitve leta 1965. V času njegovega delovanja je bilo povprečno 20 koncertov letno, od teh okoli 10 simfoničnih, ki jih je večidel izvajala Mariborska filharmonija. Gostovali pa so tudi drugi orkestralni ansambli, zlasti Slovenska filharmonija z izvedbami vokalno instrumentalnih skladb, kot na primer Bravničarjeve opere Hlapec Jernej in njegova pravica, Arničeve Dume in Škerjančevega Sonetnega venca; nadalje sta koncertirala še Zagrebški komorni orkester in orkester Jugoslovanske radiodifuzije itd. Od tujih pa je v tem obdobju v Mariboru nastopila Češka filharmonija.

Po ukinitvi Mariborske filharmonije je bila Koncertna poslovalnica odvisna le od gostovanj tujih orkestralnih združenj. Od jugoslovanskih so največkrat nastopali v Mariboru: Simfonični orkester RTV Ljubljana, Slovenska filharmonija, Zagrebška filharmonija, radijski simfonični orkester iz Zagreba, Orkester RTV Sarajevo; veliko pa je bilo nastopov tudi tujih orkestralnih ansamblov.

V tridesetih letih (1946—1976) je Koncertna poslovalnica priredila 341 koncertov (simfoničnih, komornih, solističnih, zborovskih) s 175.744 obiskovalci. Na njih so nastopali tudi najvidnejši domači in tuji umetniki (instrumentalisti, pevci, dirigenti).²³

Leta 1968 je Koncertna poslovalnica organizirala posebne stilne koncerte (v septembru in oktobru) — v okviru Mariborskega baročnega festivala — v Viteški dvorani mariborskega gradu. Najprej je ustanovila Mariborski baročni orkester, (obstajal je le dve leti), nato pa (leta 1969) Collegium musicum, ki se je do danes uspešno uveljavil na domačih in tujih koncertnih odrih. Sestavljajo ga domači glasbeniki, večidel Mariborčani oziroma nekdanji učenci glasbene šole. Se-

stava ansambla se je v teku časa že večkrat spremenila.

Posebno zaslugo za glasbeno življenje v Mariboru ima tudi Glasbena mladina (ustanovljena decembra 1965), ki deluje pri Koncertni poslovalnici. Prireja stalne vzgojne koncerte za učence oziroma študente mariborskih šol pa tudi za šolsko mladino severovzhodne Slovenije.

Po drugi svetovni vojni (1945) je Mestni ljudski odbor zadolžil nekdanjega ravnatelja Glasbene matice Otona Bajdeta, da organizira glasbeno šolo. Čeprav je glasbena šola nadaljevala tradicijo glasbene šole Glasbene matice, je bilo razumljivo, da ni mogla biti več društvena ustanova, temveč družbena, in tako je skrb zanjo prevzel Okrožni oziroma Mestni ljudski odbor. Maja 1945 je MOOF nakazal glasbeni šoli prostore v Trubarjevi ulici 1. 15. oktobra 1946, ko je začelo prvo redno šolsko leto, se je preselila v nove prostore, v Ulico Vita Kraigherja 2 (II. nadstropje Frančiškanskega samostana). Ker ji prostori niso zadoščali, ni mogla sprejemati večjega števila učencev. Prav tako ni mogla organizirati takoj pouka skupinskih predmetov. Redno pa je prirejala med letom in ob sklepu šolskega leta javne nastope učencev. Glasbene matice. Do leta 1962/63 je bil ravnatelj šole Oton Bajde. V tem šolskem letu se je Srednja Glasbena šola skupno z Nižjo glasbeno šolo preselila v današnje prostore, v Mladinsko ulico 12, in se preimenovala v Cener za glasbeno vzgojo. Imela je še nadalje oddelke za instrumentalni pouk in solopetje, nanovo pa je ustanovila teoretsko učiteljski oddelek. Center za glasbeno vzgojo je do leta 1977 vodil Vlado Golob. Predvojno Železničarsko glasbeno društvo »Drava«, ki je po svoboditvi takoj začelo delovati, so novembra 1946 preimenovali v SKUD Angel Besednjak. Pri društvu so organizirali (aprila 1948) glasbene tečaje, januarja 1951 pa so ustanovili svojo glasbeno šolo »Tabor«. Na seji zborov MLO (januarja 1954) so sklenili, da prevzamejo glasbeno šolo Svobode »Tabor« kot samostojno ustanovo v mestni proračun. Šolo so imenovali Državna glasbena šola Tabor in je začela z rednim delom februarja 1954, njen ravnatelj je bil Jaroslav Jeřábek. Leta 1977 sta se Center za glasbeno vzgojo in Državna glasbena šola Tabor združila v Zavod za glasbeno in baletno izobraževanje.

Po osvoboditvi je ponovno začel delovati mešani zbor Glasbene matice, ki se je leta 1948 preimenoval v SKUD Jože Hermanko. Jeseni 1948 je navedeni SKUD ustanovil glas-

beno šolo, svoje prostore pa je imel v dvorani Ljudske prosvete v Unionu ter v Cankarjevi šoli. Poleg Srednje glasbene šole oziroma Centra za glasbeno vzgojo, glasbene šole Jože Hermanko in Državne glasbene šole Tabor, sta nekaj časa v Mariboru delovali še glasbeni šoli DPD Svoboda Center in DPD Slava Klavora.

Junija 1961 so v Mariboru ustanovili Pedagoško akademijo, na kateri deluje tudi oddelek za glasbeno vzgojo (od leta 1975 Katedra za glasbeno vzgojo), kjer vzgajajo predmetne učitelje glasbe za osnovne šole. Leta 1964 je Združenje visokošolskih zavodov v Mariboru organiziralo pevski zbor KUD Študent, ki so ga leta 1975 — ob ustanovitvi mariborske univerze — preimenovali v Akademski pevski zbor Boris Kraigher. Zbor vodi Stane Jurgec in uspešno nastopa na raznih proslavah, prireja pa tudi samostojne koncerte doma in v tujini.

Tudi ljubiteljska kulturna dejavnost je po osvoboditvi v polni meri zaživela. Že leta 1947 je v Mariboru in okolici delovalo 47 društev, ki so gojila predvsem zborovsko petje in dramsko igro. Nato so ustanavljali sindikalna kulturno umetniška društva (KUD), ki so se pozneje preimenovala v Delavsko prosvetna društva Svobode. Med najbolj delovna društva prvega obdobja sodijo Angel Besednjak, Slava Klavora, Jože Hermanko, Obrtnik, Studenci, pozneje pa tudi Pošta ter Delavsko prosvetni društvi Svoboda Tezno in Pobrežje. Tudi danes deluje v okviru ZKO (Zveza kulturnih organizacij) vrsta odličnih pevskega zborov. ZKO organizira vsako drugo leto republiško zborovsko tekmovanje Naša pesem. Iz široke ljubiteljske kulturne dejavnosti je izšla že vrsta skupin in ansamblov, ki presegajo občinsko raven in so se proslavili po Sloveniji, Jugoslaviji pa tudi v tujini. Med prvimi učiteljski pevski zbor Slavko Osterc, posebno pa moški pevski zbor Slava Klavora, ki e je pod vodstvom Jožeta Gregorca povzpел na sam vrh slovenskega in jugoslovanskega zborovskega petja; tudi na mnogih gostovanjih po Evropi je žel visoka priznanja in dosegal prva mesta na mednarodnih tekmovanjih (od leta 1979 ga vodi Stane Jurgec). Mladinski pevski zbor pod vodstvom Branka Rajšterja je bil prav tako pogost zmagovalec na vseznih tekmovanjih mladinskih zborov doma in v tujini. Med drugimi pevskega zbori so omembe vredni še mešani pevski zbor Angel Besednjak, moški zbor Partizan, mednarodno pa sta se uveljavila tudi pihalni orkester KUD Pošta in pihalni orkester MKUD Heribert Svetel.

OPOMBE

1. Prim. Hinko Družovič, *Zgodovina slovenskega petja v Mariboru*, ČZN 1924, XIX, 86.
2. Prim. Puff, Gustav Rudolf, Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte, Graz 1847, 261.
3. Prim. Chronik des Männergesangvereines in Maribor 1846—1936, 22, 58.
4. V tej dvorani je 16. junija 1846 koncertiral Franz Liszt. Prim. Stiria 1846 (23. junija), št. 75, 300; gl. o tem več Manica Špendal, *Glasbene predstave na odru mariborskega gledališča 1785—1861*, Maribor 1975, 86.
5. Prim. SGp 1881, št. 41, 325.
6. Mariborska Slovanska čitalnica se je morala od ustanovitve v nekaj manj kot štirih desetletjih seliti kar enajstkrat. Večinoma se je morala zadovoljiti s skromnimi sobami (običajno dvema), v katerih se je komajda moglo razviti živahnejše družabno in vsebinsko globlje kulturno življenje. Najdlje se je morala stiskati v neugledni krčmi v kotu Rotovškega trga. Podrobneje gl. o tem Bruno Hartman, *Slovanska čitalnica v Mariboru in njeni knjižnici*, ČZN 1979, št. I—II, 295—312.
7. Taki dve gostilniški dvorani sta bili v gostilni Macher ali v Kartinovi gostilni v tedanjem Tappeinerjevem drevoredu (današnja Strossmayerjeva ulica), na današnjem križišču Strossmayerjeve in Smetanove ulice. Gl. o tem več Bruno Hartman, ib., 301.
8. Prim. Janko Glazer, *Mariborski večernik* 1932, VI, št. 249, 251.
9. Prim. Hinko Družovič, *Tabor* 1923, VI, št. 291, 8.
10. Prim. SGp 1881, XV, št. 40, 371.
11. Gl. o tem več Novice 1863, 258.
12. Prim. SGp 1882, XVI, št. 2, 10.
13. Prim. SGp 1884, XVIII, št. 48, 377.
14. Prim. SGp 1903, XXXVII, št. 10, 5.
15. Na sporedih so bile med drugim skladbe: Beethovnov in Mendelssohnov kvartet, Schubertov in Dvořakov kvintet ter dva stavka iz kvinteta češkega skladatelja J. Kaana, dve solistični točki za violino in klavir in dva samospeva. Točke obeh koncertov so izvajali: Ivan Zemljič, učiteljica Ljudmila Schreinerjeva, učitelj Leopold Šerbinek, učitelj Beno Serajnik, Hinko Družovič in Emerik Beran. Prepis iz ohranjenih sporedov v PAM.
16. Prim. SN 1913, XLVI, št. 89, 19.
17. V odboru so bili poleg Kukoviča še Janez Miklošič, Peregrin Manich, August Satter, in Ludvik Hudovernik.
18. Prim. SGp 1894, XXVIII, št. 43, 372.
19. Društvo je bilo v pogledu gledališkega udeleževanja podjetnejše kot čitalnica, saj je že pred dograditvijo Narodnega doma v prvotnih prostorih (v hotelu Nadvojvode Ivana) začelo uprizorjati celovečerne igre, medtem ko so člani čitalnice vztrajali pri enodejankah v sklopu akademskih in veselicih prireditvev. Med sedemletnim delovanjem sta gledališka odseka čitalnice in Slovenskega bralnega in pevskega društva »Maribor« uprizorila — poleg vrste gledaliških del — tudi otroške igre z glasbo pa tudi operete, na primer Hervéjevo *Mamm'zelle Nitouche* (1908) in *Tičnika* (1909) B. Ipavca. Prim. Ljudevit, Pivko, *Slovensko gledališče v Mariboru*, LZ 1910, XXX, 190; Manica Špendal, *Začetki slovenske opere v Mariboru*,

Slovenska opera v evropskem okviru, SAZU (simpozij 20. in 21. X. 1982), 57, 58. — 20. Po letu 1930 so se odnosi med Glasbeno matico in vodstvom šole zaostri, kar je bila posledica nasprotujočih si interesov. Vodstvo šole pa tudi učitelji so se želeli osamosvojiti od Glasbene matice, od katere so bili finančno odvisni. Julija 1933 je izdalo Ministrstvo za prosveto na Hladkovo posredovanje odlok, v katerem so bila pravila Glasbene matice glede šole razveljavljena. Ustanovili so novo, samostojno šolo — t. i. »Subvencionirano muzičko šolo Glasbene Matice Maribor«, katere ravnatelj je bil J. Hladek — Bohinjski. Odlok je povzročil pri članih Glasbene matice odpor, ki se je posebno pokazal na občem zboru Glasbene matice 7. julija 1934. Kljub temu so poučevali dalje in sta nekaj časa obstajali celo dve šoli: šola Glasbene matice in Hladkova, kar je povzročalo precejšnjo zmedo. Glasbena matica se je pritožila, a do rešitve je prišlo šele 1. aprila 1936, ko je Ministrstvo za prosveto odobrilo pravila in učni načrt t. i. »Pri-

vatne glasbene šole Glasbene Matice v Mariboru, brez pravice javnosti«. Ukinilo pa je »Subvencionirano muzičko šolo Glasbene matice Maribor«. — 21. Predhodnica Železničarskega glasbenega društva »Drava« je bila Južnoželezniška delavniška godba, ki jo je organiziral leta 1869 ključavničar in poznejši strojevodja Vencel Arderle. V začetku je godba štela 30 članov, pozneje pa 40. Prvi kapelnik (do leta 1875) je bil Franz Schönherr. Za njim je godbo vodil Ivan Handl (do leta 1892), nato pa Emil Füllekruss. Najdlje je godbo vodil (38 let) Maks Schönherr (do leta 1920). Leta 1920 je Južnoželezniška delavniška godba prenehala delovati in prešla v sestav Železničarskega glasbenega društva »Drava«. Prim. Železničarska godba »Angel Besednjak« Maribor, 100 let tehnike in kulture, Maribor 1969, 28—33. — 22. Podrobneje gl. o tem Hinko Druzovič, Deset let slovenske glasbe v Mariboru (1918—1928), ČZN 1928, XXVIII, 231—234. — 23. Gl. podrobneje Katalog Koncertne poslovalnice Maribor 1946—1976, Maribor, 1977.

SLOVENSKO DELAVSKO BRALNO IN PEVSKO DRUŠTVO V MARIBORU IN NJEGOVA KNJIŽNICA

BRUNO HARTMAN

V ekskluzivno meščansko Slovensko čitalnico v Mariboru so se v osemdesetih letih 19. stoletja želeli včlaniti tudi slovensko nacionalno usmerjeni delavci. Odbor Slovenske čitalnice je bil do tega prizadevanja zadržan. Ko se je železniški sprevodnik Štefan Skrbinšek, oče uglednih slovenskih igralcev Milana, Vladimira in Štefanije, potegoval za to, da bi ga sprejeli za člana Čitalnice, je njen tajnik Franc Strašek odbornikom sporočil, »da so se nekateri udje glede na njegov stan in omiko izrazili proti sprejetju«. Tajnik Strašek pa je bil za to, da Skrbinška sprejmejo v društvo, češ da je treba »narodnost zbuditi in krepiti tudi pri manj omikanem«; družabno zavračanje manj izobraženih slojev bi utegnilo povzročiti, da bi se izneverili slovenskemu narodu.¹

Štefana Skrbinška so po poizvedbah o njegovih razmerah le sprejeli za čitalničarja, dve seji kasneje pa tudi tri »komije« (trgovske pomočnike). S tem se je začel počasni proces demokratizacije tradicionalne slovenske nacionalne organizacije v Mariboru.

V začetku 90-tih let 19. stoletja se je politično življenje na Slovenskem, torej tudi v Mariboru, sila razgibalo. Mariborska socialna demokracija se je v odvisnosti od dežel-

ne centrale v Gradcu začela organizacijsko utrjevati in zlagoma vraščati v nemški kulturni, s tem pa tudi nacionalni krog. Katoliško gibanje se je v krščansko socialno smer naravnavalo šele po objavi enciklike papeža Leona XIII. V takšnih razmerah se je v Mariboru rodila misel o slovenskem delavskem bralnem in pevskem društvu. Pobudnik zanj je bil Štefan Skrbinšek, katerega je dr. Radoslav Pipuš opisal takole:

»Sam železničar, takrat sprevodnik, a navdušen narodnjak, je bil kakor nalašč ustvarjen za to, da je okoli sebe zbiral narodno zavedne ljudi med železničarji in drugimi delavci. Za svoj stan razmeroma visoko nabrazen, dober in navdušen pevec, vedno vselega in ljubeznivega značaja, se je prikupil vsakomur, s komurkoli je prišel v dotiko. Poleg tega je bil mož do skrajnosti požrtvovalen in delaven, nobena zapreka ga ni splašila.«²

Ustanovni občni zbor slovenskega Delavskega bralnega in pevškega društva Maribor je bil 1. julija 1894 (predsednik pripravljalnega odbora je bil Štefan Skrbinšek) v hotelu »Nadvojvoda Ivan« (Erzherzog Johann) v Mariboru, v dvorani Slovenske čitalnice.³ Dvorana se je napolnila »naših čvr-